

V.SHEKSPIR FOJEALARIDA TUSHNING YORITILISHI

Qurbonova Nodira Roziqovna

f.f.f.d (PhD), Buxoro davlat universiteti,

Ro'ziyeva Dilyayra Nurmurodovna

Magistrant, Buxoro davlat universiteti,

e-mail: n.r.qurbonova@buxdu.uz ,

ruziyevadilyayra300@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7827258>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-april 2023 yil

Ma'qullandi: 10-april 2023 yil

Nashr qilindi: 14-april 2023 yil

KEY WORDS

tush, tush tasviri, tush voqealari, ta'birnoma, taqdir, bashorat, kelajak.

ABSTRACT

Ushbu maqolada siz mashhur ingliz yozuvchisi V.Shekspirning "Romeo and Juliet" asarida tush tasviridan mahorat ila foydalanganiga govoh bo'lasiz. Uning qalamiga mansub ushbu fojeada boshqa asarlaridan farqli o'laroq "tush" motivi aynan kelajakda sodir bo'ladigan noxush hodisalardan ogohlik berish maqsadida qo'llanilgan. Shuning bilan birga, ushbu maqolada asar qahramolarining ko'rgan tushlaridan misollar va izohlar bilan tanishishingiz mumkindir.

Buyuk ingliz shoiri va dramaturgi Vilyam Shekspir 1564-yil 25-Aprel dunyoga kelgan. 1592-yilda u Londonga kelib, teatrga ishga o'rnashadi. Sahn san'atiga doir yetarli bilim va tajribaga ega bo'lgach, o'zi ham dramalar yoza boshlaydi. Keyin yangi tashkil etilgan «Globus» teatriga boshchilik qiladi. Shu yerda sahnaga qo'yilgan asarlari unga katta shon-shuhrat keltiradi. Shekspir 1611- yilda o'z ona shahri Stratfordga qaytadi. 1616- yilning 23- aprelda vafot etadi. Adabiyotshunos olimlar buyuk adib ijodini uch davrga bo'lishadi.

Ilk davr 1590-1600- yillarni o'z ichiga oladi. Bu davrda ijodkor ko'proq komediyalar va tarixiy dramalar yozadi.

O'rta davr 1601—1608- yillarga to'g'ri keladi. Bu yillarda uning eng mashhur fojeaviy asarlari, tragediyalari yaratiladi.

Nihoyat, so'nggi davr 1609—1612- yillar doirasida kechadi. Bu davrda muallif xalq orasidagi afsonalarga tayanib, lirik dramalar ijod etadi.

Shekspirdan avlodlarga 37 ta sahna asari, ko'plab she'rlar va dostonlar meros bo'lib qoldi.¹ U buyuk insonparvar edi . Uning asarlarida xalqlar orasidagi do'stlik, totuvlik ulug'lanadi, insonlar hayotiga soya soluvchi har qanday milliy, diniy, irqiy ayirmachiliklar keskin qoralanadi. Buyuk ijodkor insonlarni hamisha halol, insofli, adolatli bo'lishga undaydi. Vilyam Shekspir bundan to'rt asr muqaddam yashab, ijod etdi. Shundan beri dunyoga necha nasllar kelib ketdi. Ammo Shekspir ijodi hamon biz bilan yashab kelmoqda. Uning asarlari million-million tomoshabinlar, o'quvchilar qalbiga zavqu shavq bag'ishlab, ingliz mumtoz adabiyoti dovru'g'ini hamon dunyoga taratib turibdi.

Shekspir o'zidagi dramaturglik iste'dodini namoyon eta bosh-laganidan tortib, uning hayoti sirtidan qaraganda bir xil kecha bordi. Aftidan, u deyarli hech qayerga bormagan va o'zining

¹ Muhammadjon Xolbekov. „Shekspir bepoyon“. „O'zbekiston adabiyoti va san'ati“ gazetasi, №9, 2009. (28-fevral 2014-yil).

hamma vaqtini yozuv stoli yonida yoki sahnada – o‘z pyesalarining qo‘yilishiga yordam bergan holda o‘tkazgan. Lekin uning tragediya va komedi-yalari qahramonlari sayohatda bo‘ladilar, jang qiladilar, kurashadilar. „Romeo and Juliet“ ta obrazlari adabiyotda birinchi marta italyan yozuvchisi Luidji da Porto tomonidan yozilgan va 1530 yilda nashr etilgan "Ikki olijanob oshiqning yangi topilgan hikoyasi" asarida paydo bo‘ldi. Shekspirga kelsak, ingliz dramaturgi uchun asosiy ilhom manbai, ehtimol, Artur Brukning "Romeus va Julettaning fojiali tarixi" (1562) she'ridir.²

„Romeo and Juliet“ Vilyam Shekspr o‘z karyerasining boshida yozgan tragediya. Asarda ikki baxtsiz sevishganning o‘limi ularning oilalari o‘rtasidagi mojaroga barham beradi. „Romeo and Juliet“ „Hamlet“ bilan bir qatorda Sheksprning tirikligidagi eng mashhur pyesalaridan biri bo‘lgan. Asar eng ko‘p sahnada ko‘rsatilgan pyesalar safiga kirgan. Hozirgi kunda pyesaning bosh qahramonlari yosh sevisganchlar ramziga aylangan.

Ota-onalar bosimining o‘spirinlarga zararli ta‘sirining yorqin namunasi «Romeo and Julietta fenomeni» deb nomlangan hodisadir. Ma‘lumki, Romeo Montekka va Julietta Kapuletning — Shekspir bayon etgan fojia qahramonlarining muhabbati o‘limga mahkum qilindi, chunki ularning oilalari o‘rtasida uzoq vaqtdan beri adovat hukm surgan. Ularni ajratishga qaratilgan barcha urinishlarga qarshi turib, o‘spirinlar o‘z joniga qasd qilishdi va shu bilan o‘zlarining taqdirlarini abadiy birlashtirib, o‘zlarining erkin irodasini namoyish etishdi.

Shekspirning she‘riy dramatik strukturadan foydalangani (ayniqsa, tanglikni oshirish uchun komediya va tragediyani ketma-ket keltirgani, ikkinchi darajali qahramonlarni keng yoritgani, syujetni boyitish uchun kichik hikoyalardan foydalangani) muallifning dramaturg sifatidagi qobiliyatlarini ko‘rsata olgan ilk belgilar o‘laroq maqtovga sazovor bo‘lgan. Pyesada turli qahramonlar uchun turli she‘riy uslubdan foydalanilgan, qahramon o‘zgarishi bilan bu uslub ham o‘zgargan. Masalan, pyesa davomida Romeoning sonet aytish qobiliyati o‘sib boradi.

„Romeo and Juliet“ bir necha marta teatr, film, myuzikl va opera uchun moslashtirilgan. Ingliz restavratsiyasi davomida pyesa William Davenant tomonidan tubdan o‘zgartirilgan. David Garrickning 18-asrgi nusxasida ham bir necha misra o‘zgartirilgan, o‘sha paytda beadab ko‘rilgan material olib tashlangan. Georg Bendaning „Romeo and Juliet“sida ko‘p harakatlar olib tashlangan va asarga baxtli yakun qo‘shilgan. 19-asrgi namoyishlar, jumladan, Charlotte Cushman versiyasida original matn tiklangan va realizmga ko‘proq e‘tibor qaratilgan. John Gielgudning 1935-yilgi nusxasi Shekspirnikiga juda o‘xshash bo‘lib, dramatik ta‘sirni kuchaytirish uchun qahramonlar kiyimlari va sahna Elizabeth I davriga mos qilib o‘zgartirilgan. Pyesa 20-hamda 21-asrlarda turli shaklda o‘zgartirildi. George Cukorning 1936-yilgi filmi, Franco Zeffirellining 1968-yilgi versiyasi hamda Baz Luhrmann 1996-yil yaratgan „Romeo and Juliet“ ta filmlari shular jumlasidandir.

„Romeo and Juliet“ pyesasani o‘zbek tiliga ilk bor Maqsud Shayxzoda tarjima qilgan. Keyinchalik Jamol Kamol ham tarjima qilgan. Shu darvdan boshlab uning asrlari o‘rganila boshlangan va hozirga qadar tahlil qilinib kelinmoqda. Romeo Montekki bilan bazmda uchrashgan qiz yigitga bo‘lgan buyuk va yorqin sevgi tuyg‘usini tushunadi. Juliet asilzoda, Veronese Kapulet oilasining qizi, o‘n to‘rt yoshli shirin, nozik va maftunkor qiz.

Julietta bolaligidanoq qarindoshlarining, shuningdek, qizni o‘z qizi deb biladigan hamshiraning g‘amxo‘rligi, e‘tibori va sevgisi bilan o‘ralgan. Juliet ota-onasining barcha ko‘rsatmalariga amal

² Muhammadjon Xolbekov. „Shekspir bepoyon“. „O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati“ gazetasi, №9, 2009. (28-fevral 2014-yil).

qilgan holda kamtarin va beg'ubor qiz bo'lib o'sadi, oilasi tomonidan uyushtirilgan ziyofatlarga kam qatnashadi, bo'sh vaqtini yaqinlari va xizmatkorlari qurshovida o'tkazadi .

Qiz yaqin kelajakda u ketishi kerakligini tushunadi ona uyi va turmushga chiqsangiz, Julietning qalbida uning nikohi sevgi bilan o'tishiga umid yashaydi, garchi bu tuyg'u hali ham qizga notanish bo'lsa ham.

Kapulet oilasining vakili sifatida Juliet o'z oilasining Montecchi urug'i bilan uzoq vaqtdan beri davom etayotgan mojarosidan xabardor, ammo qiz bu faktga nisbatan neytral munosabatda bo'lib, otasi va akasining dushmanlariga nafrat bildirmaydi. Julietning aqli unga oilasi o'zaro munosabatlarning rivojlanishiga yo'l qo'ymasligini aytadi, lekin qizning yuragi ularning tuyg'usi ota-ona dushmanligidan yuqori ekanligiga ishonishni xohlaydi.

Quyida berilga misolda,adibning o'z asarida qahramonlarning kelajagini oldindan ogoh etish maqsadida "tush" tasviridan nihoyatda mahorat bilan ifodalaganiga guvoh bo'lishimiz mumkin:

ROMEO

I dreamt a dream tonight.

MERCUTIO *And so did I.*

ROMEO

Well, what was yours?

MERCUTIO

That dreamers often lie.

ROMEO

In bed asleep while they do dream things true.

MERCUTIO

O, then I see Queen Mab hath been with you. (Page 47, "Romeo and Juliet").

Tush oqar suvday to'xtamasdan o'tib ketadi. Suvni esa iziga qaytarib bo'lmaydi. O'ngida ko'rgan, eshitgani odamning xotirasiga ozroq bo'lsa-da, o'rnashib qoladi. Lekin tushidagisi to'g'risida bunday deb bo'lmaydi. Ular tezda esdan chiqadi. Kishi diqqatini jamlashga har qancha uringanida ham tushida ko'rganlarini xotirasida to'liq tiklolmaydi. Lekin ular xayol oynasida kutilmaganda paydo bo'ladi va g'oyat tezlik bilan sirli tarzda yo'qlik qa'riga singib ketadi. Balki shuning uchundir tushdagi hodisalarni xuddi turmushdagi voqealar singari tahlil, taftish qilishga odamning qurbi, aqli yetmaydi. Ammo har bir kishining turmushi tushida ko'rganlari bilan qandaydir tarzda bog'liq kechadi. Bu haqiqatni his qilish, tush va hushyorlik holati o'rtasidagi rishtalarni o'zaro bog'lashga odam ko'pincha ojizlik qiladi.

Yuqorida keltirilga misolda ham ko'rishimiz mumkin-ki,Romeo Juleta bilan uchrashishidan oldin tush ko'rganini ta'kidlab o'tadi.Shunchaki buni unitib yuboradi.Sababi u endi taqdir qilgan muhabbati bilan uchrashgan edi va ishq uni butunlay aql-u hushidan ayirgandi.Buni isbotini quyida berilgan misolda ko'rishingiz mumkin.

JULIET

But to be frank, and give it thee again.

And yet I wish but for the thing I have:

My bounty is as boundless as the sea,

My love as deep; the more I give to thee,

The more I have, for both are infinite.

Nurse calls within

*I hear some noise within; dear love, adieu!
Anon, good nurse! Sweet Montague, be true.
Stay but a little, I will come again.*

Exit, above

ROMEO

O blessed, blessed night! I am afeard.

Being in night, all this is but a dream,

Too flattering-sweet to be substantial. (Page 28, "Romeo and Juliet")

Romeo yosh va ehtirosli yigiti, beparvo, ammo do'stona. Dastlab chidab go'zal Rosalina bilan uchrashdi. Bu sevgi deb o'ylab, bor kuchi bilan unga erishmoqchi edi. Biroq, uning do'stlari bu munosabatlarga qarshi. Juliet bilan uchrashgandan so'ng, Romeo Rozalinni unutadi. U Julettaga qarab, haqiqiy tuyg'ular nima ekanligini tushunadi. Ularning sevgisi qiyinchiliklarga, urushayotgan ota-onalarning tushunmovchiligiga to'la. Romeo sevgilisi bilan birga bo'lish uchun hamma narsani qiladi.

Juliet Kapulet esa, aslida, hali bola. Tabiatan u mehribon va xotirjam. Uning uchun ota-onalar inkor etilmaydigan hokimiyat hisoblanadi. Qiz ularning irodasiga to'liq bo'ysunadi va ota-ona qarorlariga qarshi chiqmaydi. Ammo bu Romeo bilan uchrashishdan oldin edi. Uning hayotida bir yigit paydo bo'lganida, u qarindoshlariga qarshi chiqdi va taniqli grafga uylanishdan bosh tortdi. Romeo uchun Juliet hatto eng umidsiz qadamga ham tayyor. Bir lahzada yoqimli bola dono va aqli ayolga aylanadi.

Yuqorida qayd etilganidek ,bu ikki qalb egasi faqat tushlarida yo xayollaridagina baxtga erishisha olishlarini anglagandek go'yo. Bunga sabab albatta ikki oila orasidagi o'zaro adovat tufayli edi.

Mantua. A street.

Enter ROMEO

ROMEO

*If I may trust the flattering truth of sleep,
My dreams presage some joyful news at hand:*

My bosom's lord sits lightly in his throne;

And all this day an unaccustomed spirit

Lifts me above the ground with cheerful thoughts.

I dreamt my lady came and found me dead

*Strange dream, that gives a dead man leave
to think!--*

And breathed such life with kisses in my lips,

That I revived, and was an emperor.

Ah me! how sweet is love itself possessed,

When but love's shadows are so rich in joy!

Enter BALTHASAR, booted

News from Verona! --How now, Balthasar!

Dost thou not bring me letters from the friar?

How doth my lady? Is my father well?

How fares my Juliet? that I ask again;

For nothing can be ill, if she be well.

BALTHASAR

*Then she is well, and nothing can be ill:
Her body sleeps in Capel's monument,
And her immortal part with angels lives.
I saw her laid low in her kindred's vault,
And presently took post to tell it you:
O, pardon me for bringing these ill news,
Since you did leave it for my office, sir.*

ROMEO

*Is it even so? then I defy you, stars!
Thou know'st my lodging: get me ink and paper,
And hire post-horses; I will hence to-night.....(Page 86, "Romeo and Juliet")*

Endi Romeoni o'lim jazosi kutmoqda. Ammo Verona shahzodasi uni surgunga hukm qiladi. Monk Lorenzo Romeoga bir muddat hammadan yashirinishni taklif qiladi. Juliet Kapulet juda qiynaladi. Va uning qarindoshlari to'y bilan shoshilishga qaror qilishadi. Lorenzo unga mo''jizaviy dori ichishni taklif qiladi, undan u o'lim kabi chuqur uyquga ketadi. U qabristonga dafn qilinganida, Romeo uning uchun keladi. Keyin u uyg'onadi va ular birgalikda yaxshi vaqtgacha begona ko'zlardan yashirishadi –deb . Ammo Romeo ogohlantirish xatini olmagan. Shu tun Romeo noxush tush ko'rganiligi sababli,ko'ngni notinch bo'lib turgan mahal do'sti yetib keladi va Juliettani vafot etgani xabarini yetkazadi.Kelajakning oldindan tushda ayon etilish yana bir bora adib tomonidan mahorat bilan foydalanilgan. Asarni o'qir ekansiz jaroyonlar izchil va bir-biriga uzluksiz bog'lanib ketishi sizni hayratga soladi. Rohib yuborgan ogohlantirish xatini qani endi men vaqtida yetkazganimda edi deysiz beixtiyor.Yoki qani endi Baltazarni yo'lini to'sa olsaydim va ikki yosh belgilanga muddatda uchrasha olsalar edi deb xayol surasiz.Ammo takror va takror o'qisangiz ham mudhish voqea sodir bo'ladi.Adib o'z kitobxonini va qahramonini manashu baxtsizlik sodir bo'lishidan oldin ularni tush orqali ogohlantiradi.

FRIAR LAURENCE

*Stay, then; I'll go alone. Fear comes upon me:
O, much I fear some ill unlucky thing.*

BALTHASAR

*As I did sleep under this yew-tree here,
I dreamt my master and another fought,
And that my master slew him.*

FRIAR LAURENCE

Romeo!.....(Page 97, "Romeo and Juliet")

Lorenzo kechikdi. U endi hech narsa qila olmaydi.Baltazar ham shu lahzada bir ongina mizg'igandek tuyuladi.Uzoq yol charchog'I bunga sabab bo'lib ,u ham tush ko'radi.Yani,xo'jayini kim bilandir olishib halok bo'lganini ko'radi. Shu bilan birga, Juliet uyqudan uyg'onadi va rohibni u bilan hamma narsa yaxshi ekanligiga ishontiradi. Lorenzo undan iloji boricha tezroq qabristonni tark etishni so'raydi. Juliet yonida o'lik Romeoni ko'radi va umidsizlikda xanjar bilan o'zini o'zi pichoqlaydi, hatto usiz kelajak hayot haqida o'ylashga ham dosh berolmaydi.

Ko'p o'tmay jasadlarni qarindoshlari topib olishdi. Rohib Lorenzo Romeo va Julietta bilan

sodir bo'lgan hamma narsani aytib berdi. Sevimli farzandlarini yo'qotgan Montaglar va Kapuletslar janjalni tugatishga qaror qilishdi. Ularning qabriga ikkita oltin haykal qo'yishga qaror qilindi. Shekspir o'zining mashhur asarlarini yozganda, o'zigacha mavjud bo'lgan dramalar, komediyalar, solnoma va rivoyatlar syujetidan foydalanganini hamma biladi. Lekin, shunga qaramasdan, Shekspir asarlari pafosi, badiiy konsepsiyasi, xarakteri jihatidan o'z davri uchun tom ma'noda yangilik ekanini ham inkor etish mumkin emas. Ta'riflash fojiali taqdir sevgilim, shoir kuchlilarga qasida kuylaydi insoniy tuyg'ular nomidagi fidoyilik, qat'iyat, jasoratni ifodalovchi haqiqiy muhabbat asarning bosh qahramonlari qalbida yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muhammadjon Xolbekov. „Shekspir bepoyon“. „O'zbekiston adabiyoti va san'ati“ gazetasi, №9, 2009. (28-fevral2014-yil).
2. Harold Bloom. The Sonnets (Bloom's Shakespeare Through the ages) II Chelsea House Publications, 2008.P. 184;
3. Shakespecire W. The Tempest I W. Shakespeare. -Irvine, California, 2004.
4. Rozikovna, K. N., & Makhfuza, M. (2023). ORIGIN AND FEATURES OF THE SONNET GENRE. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(1), 141-147.
5. <https://shakespeare.folger.edu/>

INNOVATIVE
ACADEMY